

До спеціалізованої вченої ради
Одеського державного університету внутрішніх справ
Юридична адреса:
вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65014

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Висоцького Сергія Олександровича
«Кримінально-правова та кримінологічна характеристика самовільного
залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану в
Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 - «Право» за спеціальністю 081 – Право**

Дисертаційне дослідження Висоцького Сергія Олександровича присвячене вивченню кримінально-правової та кримінологічної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби та розробленню на цій основі науково обґрунтованих заходів і пропозицій, спрямованих на запобігання його вчиненню в умовах воєнного стану в Україні. Обрана тема є надзвичайно актуальною, оскільки у сучасних умовах збройної агресії проти України питання дотримання військової дисципліни та забезпечення стабільного функціонування системи оборони набувають особливої ваги, а зростання кількості випадків самовільного залишення служби безпосередньо впливає на оперативні можливості військових підрозділів і ставить під загрозу виконання бойових завдань. Актуальність дослідження також посилюється необхідністю удосконалення правозастосовної практики та формування ефективних кримінологічних стратегій, здатних мінімізувати ризики вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах триваючої російсько-української війни.

У цьому контексті дослідження Висоцького С.О. має не лише концептуально-теоретичний характер, але й вагоме прикладне значення, оскільки його результати здатні сприяти вдосконаленню національного кримінального законодавства, формуванню стабільної правозастосовної практики та забезпеченню підвищення ефективності превентивних заходів у сфері підтримання військової дисципліни. Запропоновані автором висновки та рекомендації створюють науково обґрунтовану основу для оптимізації діяльності військового командування та правоохоронних органів, що у свою чергу дозволяє зменшити рівень самовільного залишення військової служби та мінімізувати його негативні наслідки для обороноздатності держави в умовах тривалого воєнного протистояння.

Структура дисертаційної роботи є логічною та обґрунтованою, оскільки автор послідовно переходить від теоретико-методологічного аналізу явища самовільного залишення військової частини або місця служби до його кримінально-правової інтерпретації та завершує дослідження ґрунтовною кримінологічною оцінкою і розробленням практичних рекомендацій щодо запобігання цьому правопорушенню в умовах воєнного стану в Україні. У першому розділі системно розкрито стан наукової розробленості проблеми, методологічну основу дослідження та історичну генезу кримінально-правового забезпечення відповідальності за такі діяння, що закладає теоретичний фундамент роботи. Другий розділ містить всебічну характеристику об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, що дозволяє уточнити особливості кваліфікації самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану та окреслити специфіку правозастосування. У третьому розділі автор детально досліджує кримінологічні параметри цього явища, аналізує його стан, динаміку, детермінанти, особистість правопорушника та пропонує комплекс превентивних заходів, що забезпечують практичну цінність проведеного дослідження. Така структурна логіка свідчить про цілісність, узгодженість і наукову виваженість підходу автора до вирішення поставлених завдань.

Методологічна база дисертації відзначається комплексністю та науковою виваженістю, що забезпечило ґрунтовність отриманих результатів і достовірність сформульованих висновків. Автор послідовно поєднав загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема застосував герменевтичний метод для інтерпретації наукових джерел і розкриття змісту ключових понять, історико-правовий метод для аналізу стану наукової розробленості проблематики та еволюції кримінально-правового регулювання відповідальності за самовільне залишення військової служби, а також системно-структурний та формально-логічний методи для встановлення взаємозв'язку між об'єктивними й суб'єктивними ознаками складу відповідного кримінального правопорушення. Використання соціологічного методу дозволило виявити позиції науковців і практиків щодо детермінант цього явища та ефективності заходів його запобігання, тоді як компаративістський і догматичний методи забезпечили можливість проаналізувати міжнародний досвід і виокремити релевантні зарубіжні практики у даній сфері. Статистичний метод дав змогу здійснити кількісний аналіз стану та динаміки самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану, що сприяло об'єктивному відтворенню кримінологічної картини досліджуваного явища. Такий методологічний підхід забезпечив всебічність, глибину та інтегрованість проведеного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у комплексному дослідженні кримінально-правової та кримінологічної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану в Україні, у межах якого, зокрема:

- 1) уперше виокремлено основні історичні періоди становлення кримінально-правового забезпечення запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби, доведено відсутність прямої залежності між посиленням покарання та зменшенням його поширеності, встановлено вплив законодавчих змін 2024 р. на різке зростання реєстрації таких правопорушень,

виявлено неналежну організацію роботи командирів щодо фіксації фактів СЗЧ, сформовано кримінологічний портрет військовослужбовця, який вчиняє СЗЧ, визначено коло детермінант його вчинення та розроблено проєкт Стратегії запобігання самовільного залишення військової частини або місця служби;

2) удосконалено систему базових понять, пов'язаних з правовою природою самовільного залишення служби в умовах воєнного стану, зокрема уточнено зміст родового та безпосереднього об'єкта, об'єктивної сторони, категорії «самовільне діяння», а також дефініції «військова частина», «місце служби», «військовослужбовець», «латентне вчинення СЗЧ», «спеціально-кримінологічне» та «індивідуально-профілактичне запобігання», що забезпечило послідовність і системність кримінально-правового аналізу самовільного залишення військової частини або місця служби;

3) подальшого розвитку дістали наукові положення щодо практичних аспектів кваліфікації складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України, теоретичні концепти, що характеризують особистість військовослужбовця, схильного до вчинення СЗЧ, а також підходи до створення та реалізації комплексної системи запобіжних і протидіючих заходів у сфері забезпечення військової дисципліни в умовах воєнного стану.

У дисертації сформульовано низку положень, які беззаперечно становлять самостійний науковий внесок у розвиток кримінально-правової та кримінологічної доктрини. Передусім, авторське розмежування п'яти історичних періодів розвитку кримінально-правового регулювання СЗЧ має важливе методологічне та практичне значення, оскільки дозволяє простежити еволюцію законодавчого реагування на це правопорушення та визначити об'єктивні закономірності його трансформації в умовах зміни суспільно-політичних обставин. Таке трактування забезпечує можливість критичного осмислення сучасного підходу законодавця, виявлення його проблемних аспектів і прогалин, а також обґрунтовує необхідність

розроблення більш гнучких і адаптивних механізмів реагування на вчинення даної категорії правопорушень, здатних відповідати вимогам воєнного часу.

Авторське твердження про те, що максимальне посилення кримінальної відповідальності не приводить до зменшення реєстрації випадків СЗЧ, має суттєве значення для формування кримінально-правової політики держави щодо запобігання та протидії даної категорії правопорушень. Адже, акцентує увагу на тому, що пріоритети у запобіганні СЗЧ мають зміщуватися від виключно каральних підходів до комплексних превентивних заходів, які враховують психологічні, соціальні та організаційні чинники протиправної поведінки військовослужбовців. Такий науковий висновок ставить під сумнів ефективність політики «посилення покарання як універсального засобу», натомість вказує на потребу розроблення системи підтримки військовослужбовців, належного кадрового менеджменту, оптимізації ротацій та забезпечення морально-психологічної стійкості особового складу.

Створення автором комплексної Стратегії запобігання СЗЧ є новаторським практичним внеском, який виходить за межі традиційних академічних досліджень і має безпосереднє прикладне значення для державної політики оборони. Запропонований документ містить системний аналіз проблем, цілі, напрями діяльності, механізми реалізації, критерії оцінювання та фінансові засади, що робить його потенційною основою для відповідного нормативного акта або відомчої програми. Така стратегія здатна забезпечити цілісну координацію між органами військового управління, правоохоронними інституціями та іншими суб'єктами, відповідальними за підтримання дисципліни в умовах воєнного стану, а її впровадження сприятиме формуванню довгострокової моделі превенції, зменшенню масштабів СЗЧ та підвищенню обороноздатності держави.

Теоретичне значення дослідження полягає у суттєвому розширенні доктрини кримінального права та кримінології завдяки запропонованим автором дефініціям ключових понять, що формують цілісну систему розуміння правової

природи самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану. Уточнені визначення родового та безпосереднього об'єкта, об'єктивної сторони, категорій «самовільне діяння», «військова частина», «місце служби», «військовослужбовець», а також нові інтерпретації понять «латентність СЗЧ», «спеціально-кримінологічне» та «індивідуально-профілактичне запобігання» створюють концептуальну базу для подальшого розвитку наукових підходів до кваліфікації, аналізу й профілактики цього правопорушення, що забезпечує системність правового аналізу, підвищує точність наукового інструментарію та формує передумови для уніфікації наукових і практичних уявлень щодо сутності СЗЧ у сучасних умовах.

Запропоновані у роботі положення мають прикладне значення для законотворчої діяльності, оскільки можуть бути використані під час удосконалення кримінального законодавства у сфері забезпечення військової дисципліни та порядку проходження військової служби, у правозастосуванні – для підвищення ефективності досудового розслідування і прокурорського нагляду в справах цієї категорії, у судовій практиці – для формування послідовного підходу до встановлення ознак складу правопорушення та індивідуалізації покарання, а також у діяльності громадських інституцій, що здійснюють моніторинг прав людини у секторі безпеки та оборони, сприяючи виробленню рекомендацій щодо запобігання самовільному залишенню військової частини або місця служби в умовах воєнного стану.

Емпіричне підґрунтя дисертації є різноплановим та репрезентативним, оскільки автор спирається на комплекс статистичних, аналітичних та практикоорієнтованих джерел, що забезпечують всебічність і достовірність отриманих висновків дослідження. Зокрема, досліджено реєстраційні показники військових кримінальних правопорушень та дані Єдиного державного реєстру судових рішень за 2013–2024 рр., офіційну статистику Генеральної прокуратури України щодо кримінальних правопорушень та результатів їх досудового

розслідування за той самий період, результати ґрунтового аналізу 326 судових справ у судах різних областей України за 2022-2024 рр., а також дані анкетування 286 військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань і 67 слідчих ДБР. Емпірична база доповнена державною та відомчою статистичною звітністю, матеріалами слідчої та судової практики, аналітичними даними ДБР, Офісу Генерального прокурора, спеціалізованих прокуратур у сфері оборони, Державної судової адміністрації та Верховного Суду України, а також офіційною аналітикою, що міститься у бюлетенях, оглядах, наказах та інформаційних листах Збройних Сил України, що сукупно підсилює наукову обґрунтованість і практичну цінність дослідження.

Дослідження ґрунтується на значній кількості різноманітних джерел бібліографічної бази, серед яких представлено фундаментальні та сучасні праці з кримінального права, кримінології, військового права, історико-правових студій, соціально-психологічних аспектів військової служби, а також нормативно-правові акти, методичні матеріали, аналітичні звіти та напрацювання профільних державних інституцій. Сукупність використаних джерел охоплює монографії провідних учених, дисертаційні дослідження, навчальні посібники, академічні підручники, судову практику різних інстанцій, статистичні звіти органів прокуратури, судової адміністрації та ДБР, а також міжнародні та національні публікації, що відображають як історичну еволюцію правового регулювання, так і актуальні тенденції розвитку військової злочинності в умовах воєнного стану. Така широка та збалансована інформаційна база забезпечує комплексність, достовірність і міждисциплінарну аргументованість наукових положень дисертації.

Апробація результатів дослідження проведена на належному рівні. Основні положення дисертації відображені у 8 наукових публікаціях, чотири з яких розміщені у фахових виданнях. Також, результати дослідження були презентовані на міжнародних та всеукраїнських наукових заходах, що свідчить про їх визнання науковою спільнотою. Апробація результатів дисертаційного дослідження

підтверджує відповідність роботи вимогам МОН України щодо публікаційної активності здобувачів.

Виклад результатів дослідження витримано у науковому стилі, без відступів до публіцистичної чи емоційно забарвленої лексики. Термінологія використана коректно, авторські дефініції чітко сформульовані та аргументовані, що підкреслює високий рівень наукової культури дисертації. Автор демонструє глибоке знання предмета дослідження, уміло поєднує доктринальні положення з прикладами правозастосовної практики, вільно орієнтується у міжнародних джерелах.

Дисертаційне дослідження відзначається належним рівнем академічної доброчесності, зокрема, автор посилається на всі використані джерела, дотримується правил цитування, не допускає текстових запозичень без посилань. Виклад є самостійним, аргументація чітка, а зроблені висновки обґрунтовані на основі ґрунтовного дослідження джерел. Перевірка роботи на наявність плагіату підтвердила її оригінальність, що відповідає сучасним академічним стандартам і критеріям наукової доброчесності.

Отже, дисертація Висоцького Сергія Олександровича є вагомим внеском у розвиток української кримінально-правової та кримінологічної науки, оскільки робота відзначається високим рівнем теоретичної опрацьованості, переконливою методологічною обґрунтованістю, комплексністю підходів і практичною спрямованістю отриманих результатів. Дисертанту вдалося поєднати глибокий аналіз доктринальних джерел із масштабним емпіричним дослідженням, що забезпечило об'єктивність і достовірність висновків. Робота вирізняється чіткою структурою, логічною побудовою, системністю аргументації та здатністю інтегрувати кримінально-правові, кримінологічні, історико-правові й соціально-психологічні компоненти у єдине наукове бачення проблеми самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану. Значущим позитивним аспектом є розроблення автором низки нових теоретичних

положень, уточнених дефініцій і практичних рекомендацій, що мають потенціал для впровадження у правозастосовну діяльність, системи військового управління та законотворчі процеси. Особливої уваги заслуговує створення комплексної Стратегії запобігання СЗЧ, яка може стати основою для формування ефективної державної політики у сфері забезпечення військової дисципліни. Загалом, дисертація демонструє високий рівень наукової культури, відповідність сучасним стандартам академічної доброчесності та робить істотний внесок у вдосконалення теорії і практики протидії військовим кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану.

Надаючи загалом позитивну оцінку дисертаційному дослідженню, вважаємо за доцільне висловити низку зауважень рекомендаційного характеру, які не применшують його наукової та практичної значущості, але водночас можуть бути враховані для подальшого поглиблення тематики й удосконалення наукових положень роботи:

1. У дисертації автором ґрунтовно розкрито генезу кримінально-правового регулювання самовільного залишення військової частини або місця служби, однак певною мірою бракує порівняльно-правового аналізу сучасних підходів до регламентації відповідних правопорушень у законодавстві держав-членів НАТО чи країн, що мають значний бойовий досвід. Такий аналіз дозволив би розширити теоретичну базу, виокремити ефективні моделі забезпечення військової дисципліни та оцінити можливість імплементації окремих зарубіжних положень у національне право.

2. Хоча автор у роботі детально охарактеризував об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України, однак недостатньо висвітлено проблематику доказування прямого умислу військовослужбовця в ході вчинення самовільного залишення частини або місця служби в умовах бойових дій, зокрема коли його поведінка може бути обумовлена критичним психологічним станом, дезорієнтацією або наслідками бойового стресу.

Доцільним було б навести більш розгорнутий аналіз типових труднощів досудового розслідування зауважених аспектів, що дозволило б краще окреслити практичні виклики та запропонувати рекомендації щодо їх подолання.

3. Значна увага у роботі зосереджена на аналізі статистичних даних, однак їх інтерпретація могла б бути більш глибокою у частині виявлення закономірностей латентності СЗЧ. Зокрема, у дисертації бракує комплексного аналізу причин неповної фіксації таких правопорушень, а також механізмів, які могли б зменшити рівень латентності, що особливо актуально з огляду на закритість військових формувань та обмежений доступ цивільних органів контролю до відповідної інформації. Додаткове опрацювання цього аспекту дозволило б підвищити практичну значущість дослідження.

4. Автор успішно сформував кримінологічний портрет військовослужбовця, схильного до вчинення СЗЧ, однак модель портретування має переважно узагальнений характер. Доцільним було б доповнити її більш деталізованими характеристиками різних груп військовослужбовців, зокрема тих, що виконують завдання безпосередньо на лінії бойового зіткнення чи проходять службу у тилкових підрозділах. Така диференціація підвищила б точність кримінологічної моделі самовільного залишення військової частини або місця служби та сприяла б оптимізації профілактичних заходів щодо їх запобігання.

5. У дисертації запропоновано проект Стратегії запобігання СЗЧ, проте окремі її елементи подані загально й не містять достатньої конкретизації, зокрема, щодо алгоритму реалізації на рівні військових частин та командирів. Зокрема, не до кінця розкрито механізми внутрішньої комунікації у військових підрозділах, раннього виявлення ознак девіантної поведінки військовослужбовців чи системи психологічного супроводу, які є критичними в умовах воєнного стану. Надання більш детальних практичних кроків щодо імплементації Стратегії могло б значно посилити практичну цінність роботи та забезпечити її прикладну орієнтацію для органів військового управління.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Враховуючи викладене, вважаю, що дисертаційна робота Висоцького Сергія Олександровича «Кримінально-правова та кримінологічна характеристика самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану в Україні» є завершеним самостійним дослідженням, містить нові теоретично обґрунтовані положення і практично значущі пропозиції, відповідає вимогам, установленим Порядком присудження ступеня доктора філософії, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент,

завідувачка кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної
діяльності,

кандидат юридичних наук, доцент

Гавловська Аліна Олександрівна

